

O naravstvenej obvezanosti.

Piše dr. Janko Pajk.

V.

Viri naravstvene obvezanosti: človeška volja.

Virov obvezanosti je sicer mnogo, a samo jeden sme se imenovati uprav naravstven; ta je razum, spremljevan od volje, storiti svojo dolžnost. Družba razuma in nagiba zove se človeška volja. Iz tega čuvstva izhaja tudi naravstveni čin. Naravstven je nagib (povod) k dejanju samo takrat, kedar izhaja iz središča vsega naravstvenega življenja: iz osebnosti t. j. iz sodelovanja vseh telesnih in duševnih opravil osebe. Jedino taka obvezanost se soglaša z naravstvenimi zahtevami. Tako tudi Kant vso „naravstveno ceno dejanj“ posaja v „povoljenje“ (mišljenje).¹⁾ Prvi in najpriprostejši nagib pa prihaja iz notranjosti človeške narave ali pa iz srečnih slučajev posredstva, po kojih se čuvstvo obvezanosti vzbudi ali pa ohrani. Takošen nagib je sicer samó početek jasnega razuma in samó temna volja za izpolnovanje kake dolžnosti, a naravstvo je srečno, ako to čuvstvo sploh še klije v duši človeka. Taki temni nagibi k dobremu so nalik iskrice, iz katerih se dá podnetiti uže ugašajoči naravstveni žar za dobro. Pri večini ljudij se čini porajajo iz temnih nagibov, a samó pri veliki manjšini iz jasnega razumevanja in čistega pojmovanja dolžnostij. Sicer prehaja pa tudi najbolj razvito naravstveno delovanje in pojmovanje v taka čuvstva, katera prevladujejo vsega človeka v mišljenji in dejanji. Gorko naravstveno čuvstvovanje je tudi močnejše nego hladno preudarjanje z razumom in glavo. Nagibi, bodi-si prirojeni, bodi-si prisvojeni po razumu so vsekakor poroštva svežega naravstvenega duha. Nekoji naravstveniki postavljajo je celo na najvišje mesto, kar se mi pa vidi pogibeljno, ker čuvstva so vendar-le začasna

¹⁾ Kritik der praktischen Vernunft. St. 177, pri Kirchn.

(mimogredoča), razum pa in sod najstalnejše svojstvo. Gotovo ceni Dühring previsoko nagibe, trdè, da „nagonom in čuvstvom“ pripada v naravstvu najvišje mesto.¹⁾

Najčistejši vir naravstvene obvezanosti je človeška volja, ono telesno-duševno svojstvo nagibanja, koje spremlja vsa duševna opravila: čuvstvo, nagon, čute in pomišljenja. Po volji stoprav možno je naravstveno dejanje. Močnejše od volje ni nobeno svojstvo človeške duše; niti vnanji pritisek ne opravi jednakega učinka pri človeku. Po nuji ali sili izvabijo se sicer človeku vnanji opravki, a nikoli trdno naravstveno pomišljevanje in stalna dejateljnost (dejalnost). Uprav na pravnem terišču človeškega delovanja dokazalo je izkuvstvo, da čim stroži so zakoni in čim ostrejšè so kazni, tem več je prestopkov in zločinstev. Iz tega se vidi nemožnost, da bi se spreobrnila siloma človeška narav. Menda sila in nuja več opravi pri suženjskih duhovih, da - si tudi tem ne izvablja kreposti; v izobraženej družbi človeškej je sila samo drugovrstno in nedostatno sredstvo naravstvenega izboljševanja.

Tako sodi tudi Wundt.²⁾ Krivo gotovo je tudi v tem oziru Schopenhauer-evo mišljenje, ki méni: „Brez sile zakonov in brez prisiljenja po državljanskej časti bila bi na dnevnem redu zločinstva (plenjenje, zloba i. t. d.).“³⁾

Da je družba človeška boljša nego njen glas, kaže najbolje njen obstanek. Da, sila je gotovo potrebna, da odvráča od zlega, a k izvrševanji dobrega in plemenitega, sploh naravstvenosti, treba trdne in prave volje, ako je družba sploh napredna v dobrem in pristopna blagemu. Samo iz notranjega nagiba možen je naravstveni ohranek in obstanek. Takošna obvezanost nikakor ni bleði pojem ali senčna namisel, nego je živ, priganjajoč nagib k naravstvenosti. Prava sila k dobremu ne prihaja torej od nikoder razven iz duševne notranjenosti, iz lastnega samosilja, kar povdarja lepo H. Spencer.⁴⁾

Jednako trdi Kant, da se ima pridruževati „razumu“ še „volja“ kot nagon; samo da odvráča in proganja Kant vsa „na-

¹⁾ Wert des Lebens. 1877. Str. 70. nasl.

²⁾ Ethik, 1886. Str. 490.

³⁾ Die beiden Grundprobleme der Ethik, 1841. Str. 198.

⁴⁾ Thatsachen der Ethik, 1879. Str. 144.

gibanja“ (nagnenja) in vsa „čuvstva“ v naravstvenosti,¹⁾ o čemur mu je dobro odgovarjal Fr. Schiller v svojih distihih.

Takošna volja pa je možna pri dvojih pogojih: pri telesnem in ob jednem duševnem zdravju; kajti osebnost je iz teh dveh življev zložena pojedinost. Telo imeti mora tako „spravljenje“ (organizacijo, ustroj), da deluje popolnoma redovito in pravilno, torej praviloma čuti, čuvstvuje, pomišlja, vóli in dela, ter ni pretrgano po nijednem pogrešku v svojem delovanji. Ta nepretrganost spravnega dela pokazuje se najbolje v možnosti, kako namisel (idejo) od pomišljene svrhe izvrševati do samega čina. Da je zdrava ta sprava, je razvidno iz moči, zavedati se svojih domišljenih in nedomišljenih t. j. samotvornih ali od volje neodvisnih činov, tako da oseba ve in zna razločevati čine, katere je nameraval, in svoje samohotne čine. Telesne hibe in nedostatki dohajajo v naravstvu samo tedaj v ozir, kadar motijo duševna opravila; ne izključuje pa vsak vnanji nedostatek in vsaka hiba telesa duševnega opravila. Hroma noga, izbito oko, celó razklana lobanj še ne zaprečujejo in ne zabranjujejo naravstvene obvezanosti in zamere. (Dalje prih.)

¹⁾ Prim. Kritik der praktischen Vernunft. Str. 172 in 173 in op. v Kirch. izdaji.

O popravkih po tiskovnem zakonu.

(Dalje.)

4. Glede mesta, na katerem se ima ponatisniti popravek, niso prejšnji avstrijski tiskovni zakoni ničesar določevali. Skušnja je pa učila, da je takšna določba nujno potrebna.

Hoteč odpomoči temu nedostatku, določuje obstoječi tiskovni zakon, da se mora vsprejeti popravek „glede mesta uvrstitve“, kakor tudi glede tiska (črk) na popolnoma tisti način, kakor je bil natisnen članek, ki se ima popraviti.